

a sindikati kemičara to odbijaju i žele suodlučivanje ograničiti samo na proces rada i radnog okruženja.

U četvrtom dijelu, *Instrumenti i perspective*, nalazi se šest priloga koji govore o graničnim vrijednostima u zaštiti rada i okoliša (J. Falke), o značenju i perspektivama kemije s klorom (D. Becher), tendencijska analiza o neperspektivnosti klora (A. Ahrens i S. Winter), o sindikalnoj ekološkoj politici (K. Roth), o zastupanju interesa poduzeća u ekološki orijentiranoj industrijskoj politici (G. Meyer) i o ekološkoj razvijenoj politici rada (E. Schmidt). To su konkretne analize stručnjaka iz poduzeća.

U njima je implicirana misao da preventivna ekološka politika mora biti nošena mišlju reinternalizacije, tj. povrata negativnih eksternih efekata u poduzeće. Danas se diskutirao prijedlozima u rasponu od zabrana i ograničavanja do dobrovoljne promjene ponašanja proizvođača, što je u ovom dijelu izloženo kao paleta ekoloških instrumenata, popraćena brojnim egzaktnim podacima.

Knjiga *Poduzeće kao mjesto ekološke politike* vrlo je temeljit izraz zajedničkog promišljanja — od znanstvenika, sindikata do zaposlenih u poduzećima — o tome kakvu ulogu ima poduzeće u ekološkoj politici. Ali ne samo to, ona pokazuje različitosti interesa — kako poduzeća (proizvođača) i potrošača (građana), različite sindikalne interesne sfere i jedan važan problem — eksternalizacije ekoloških troškova. Taj problem, doduše danas u sjeni, uskoro će postati vidljiv i u nas. Za nas je ovo štivo izazovno i sa sindikalnog motrišta, jer se u procesima tranzicije (transformacije) očekuje i promjena uloge sindikata i sadržajni pomak u njihovom djelovanju. Spomenimo samo to da u procesima pretvorbe i privatizacije nije riješeno pitanje koji vlasnik (stari ili novi) treba preuzeti i financijski teret za dosad nastale ekološke troškove. Takva nalaza bi se uz malo dobre volje i u društvenom

interesu mogla vrlo jednostavno napraviti. I naši bi sindikati trebali prihvatiti neka pozitivna iskustva modernih sindikalnih pokreta iz razvijenih zemalja o ulozi i značaju poduzeća u ekološkoj politici.

Ivan Cifrić

Alain Lipietz

**BERLIN, BAGDAD, RIO**

**Das 21. Jahrhundert hat begonnen**

**Westfälisches Dampfboot, Münster 1993, 130 str.**

Iako po opsegu razmjerno skromna, knjiga Alaina Lipietza<sup>1</sup> veoma je interesantna s dvaju gledišta — s gledišta ekološke problematike na svjetskoj razini, osobito propitivanja »pozadine« svjetske konferencije UNCED-a u Riu de Janeiru 1992. godine, te s gledišta analize tendencija geopolitičkih strukturiranja polja moći i izazova 21. stoljeću. Zato nije neobično što je izazvala velike odjeke u Francuskoj i Japanu. Poznato je, naime, da se vode diskusije o budućnosti svijeta s različitih aspekata, pa knjiga predstavlja autorov plaidoyer za drukčije odnošenje prema izazovima slijedećeg stoljeća.

U naslovu su simbolički istaknuta tri grada na tri različita kontinenta današnjeg jedinog svijeta. Oni simboliziraju, prema autorovim analizama, neka bitna događanja koja dominantno utječu na modernu ali jedinstvenu povijest čovječanstva ne samo pri kraju dvadesetog stoljeća ne-

1 Alain Lipietz (1947) francuski je znanstvenik poznat u području gospodarstva. Direktor je istraživanja na CRNS u Parizu. Angažiran je u gospodarskoj komisiji »zelenih« i u regionalnom savjetu »Ile-de-France«. Knjige su mu prevedene na više jezika (*L'Audace ou l'enlèvement, Mirages et miracles, Choisir l'audace*). Naslov francuskog originala: *Berlin, Bagdad, Rio. Le XXI<sup>e</sup> siècle est commencé.*

go možda trajnije određuju sudbinu svijeta u dvadeset prvom stoljeću. Događanja koja su vezana uz Berlin, Bagdad i Rio interferiraju i u probleme odnosa Sjever-Jug, ekološke budućnosti, ali i organiziranja Europe.

Ako se osporava teza o kraju povijesti, vjerojatno se ne bi mogla jednostavno osporiti autorova teza o kraju i ispunjenju dvadesetog stoljeća: nestankom Berlinskog zida 1989. nastupa veselje zbog oslobođene Istočne Europe i kraja konfrontacije Istoka i Zapada; 1991. je započeo prvi »vrući rat« nakon »hladnog rata« (Carlos Fuentes). Tim događanjima je ispunjeno 20. i započelo 21. stoljeće. Dugogodišnje konfrontacije počinju strukturirati novu podjelu svijeta. Ovome možemo dodati samo produžetak događanja koja su zahvatila i neke druge prostore (Grozni, Balkan). Te činjenice kao i njihove moguće posljedice polučile su priznavanje »globalnog rizika«. Rizik se komplicira time što se ne radi samo o nekim činjenicama, kao što je bio Černobil, i njihovim ekološkim posljedicama nego i o sve većoj prijetnji dokaznim moćima oružja ili pak atomskih eksperimenata (kao što je nedavno najavila Francuska).

Treći događaj vezan je uz konferenciju u Riu. Ona je pokazala da na našem malom planetu postoje dvije suprotne perspektive. S jedne strane, to je traženje razvojnog modela koji počiva na solidarnosti svijeta i podnošljivosti u prirodi, a, s druge strane to je cinični projekt osvojenih privilegija Sjevera koji »zabranjuje« razvoj nerazvijenima. To je vjerojatno i povijesni rezultat dvadesetog stoljeća.

U kontekstu ovih dviju perspektiva autor u tri cjeline analizira aktualno stanje svijeta, njegove podjele, tendencije i perspektive.

U prvom dijelu pod nazivom *Berlin*, Lippietz zapravo propituje europske perspektive. Padom Berlinskog zida nije nastupila samo mogućnost perspektiva slobodnog društva i prosperiteta već su po-

nikle i sjene antisemitizma, populizma, nezaustavljiva potrošačka orijentacija i reakcionarni spiritualizam (19). Autor smatra da je za europske perspektive vrlo bitna analiza Njemačke, jer očito u njoj vidi neke nove potencijalne opasnosti u općoj strukturiranosti Europe. Autor ponekad – možda i opterećen ulogom Njemačke u europskoj povijesti i posljedicama koje su iz nje proizlazile – isuviše vezuje procese i političke događaje sa sjenom Trećeg Reicha. Svoje ocjene temelji na analizi završetka hladnog rata i ekonomskim posljedicama, problematizira novo njemačko pitanje i ranu krizu europske zajednice. Analize se temelje uglavnom samo na nekim privredno-financijskim pokazateljima te na organiziranju i međusobnom povezivanju europskih zemalja. Međutim, razvijena Europa ima i svoje okruženje, koje katkada sličići »trećem svijetu«. Tako, na primjer, pokazuje četiri sfere: prva sfera je zona slobodne trgovine (Švicarska, Austrija, Skandinavija) zemalja koje žele zadržati svoju neutralnost i odbacuju EZ; druga sfera su zemlje na južnom rubu Sredozemnog mora (od Maroka do Turske) koje se udružuju s EZ; treća sfera su zemlje afričko-karibsko-pacifičke zemlje; četvrta sfera su zemlje na istočnoj strani EZ-a, koje se prema socijalnom proizvodu po glavi stanovnika mogu podijeliti u tri skupine: u prvoj su zemlje s više od 5000\$ (DDR, Češka), u drugoj zemlje s više od 2000\$ (Poljska, Mađarska, neki dijelovi bivše Jugoslavije), a koje imaju i velike financijske dugove (između 20 i 39 milijardi dolara); u trećoj su skupini Bugarska i Rumunjska, velik dio bivše Jugoslavije i Albanija, koje naziva »treći svijet na Sredozemlju«, neka vrsta »europske Turske«.

Upravo u kontekstu različitih razvijenosti i kulturoloških razlika mogu se analizirati različiti scenariji o granicama Europe, što autor i čini, opisujući nekoliko scenarija (38–41). Prostori izvan uskog europskog kruga autoru predstavljaju zone nestabilnosti i za Europu, kao i prostori

mogućeg proširivanja interesa nekih zemalja. U svakom slučaju radi se o velikim razlikama, pa i o granici između razvijenosti i nerazvijenosti u europskim prostorima nastalim nakon pada Berlinskog zida. Za Lipietza, s kulturološkog i ekološkog motrišta, moguća je drugačija Europa od ove današnje. On svoje viđenje formulira ovako: »Ekološka, socijalna i demokratska u svojim zajedničkim odlukama, ali regionalno različita prema vlastitim načinima života... Da svoje financijske i tehnološke resurse mobilizira kako bi u različitim regijama izjednačila životni standard svojih građana. Tako bi mogao izgledati ideološki cement, mobilizirajuća predodžba europskog jedinstva u stvaranju nove granice: nova granica na istoku, ali prije svega nova granica unutar EZ-a. Ali i u ostvarivanju nove granice solidarnosti s trećim svijetom« (44).

U drugom dijelu pod naslovom *Bagdad* analizira stanje na prostorima zemalja izvoznica nafte. Razaranje Iraka bio je glavni cilj rata (52), a svi su drugi ciljevi bili sekundarni. Rat u Zaljevu bio je rat oko nafte i štednja energije, protiv nekog podnošljivog razvojnog modela, ali isto tako on je energetska politika SAD-a (56). U tom prostoru prepoznatljiva su grupiranja zemalja OPECa u dvije skupine: zemlje slabo naseljene, s dugoročnim ciljevima i zemlje gusto naseljene koje žele kratkoročne uspjehe i brzi razvoj (kao Iran, Irak, Alžir), koje su podizale cijenu nafte. Cijene nafte su izraz njihovih politika, u kojima je Kuwait povećavao proizvodnju nafte radi smanjivanja cijena. U tim odnosima SAD se postavila ne kao »policajac« već kao *condottiere*. Liepitz inače u knjizi kritizira ponašanje SAD-a kao »moćnika« koji svoje razvojne interese ostvaruje gotovo po svaku cijenu, prijetnjom pa i primjenom otvorenih sukoba. Dok se »policajac« ponaša u zadanim okvirima sustava, primjenjujući po potrebi i silu, *condottiere* stvara situacije u kojima može naplatiti svoje usluge i tako opstati, smatra Lipietz.

U kontekstu ovoga rata autor analizira sferu utjecaja i interesa, koje u predvečerje 21. stoljeća ostaju u formi »scenarija multipolarnosti«. S jedne strane tehnološki i privredno dominiraju Njemačka i Japan, a s druge strane vojno dominira SAD. Te tri države Lipietz vidi kao okosnice podjele svjetskih interesnih sfera, odnosno prostora.

Treći dio knjige, *Rio*, predstavlja rekonstrukciju svjetske ekološke politike u svijetu koji se nalazi pred dilemama budućnosti i koji se otima oko »globalnih zajedničkih dobara« (*global commons*). Sadašnju situaciju oko zajedničkih dobara uspoređuje sa stanjem seljaštva u 14. stoljeću, kada je seljacima ostala još od feudalaca neoteta općinska zemlja od koje, naravno, nisu mogli dugo niti dobro živjeti, ali ih je upravo ta zajednička zemlja spašavala od gole smrti. Nažalost, kolikogod je pojam »zajedništva« (*common*) postao u suvremenoj ekološkoj misli gotovo ideološki paradigmatičan za iskazivanja respekta prema prirodnom, toliko je taj isti pojam u političkom mišljenju postao proskribirani simbol neslobode. U socijalnom se pak značenju u modernom građanskom društvu »zajedničko«, kao tradicionalno ili ideološko-socijalističko, konfrontira s »privatnim« i »individualnim«, kao modernim i slobodnim. To se osobito pokazalo na primjeru vlasništva i interesa, koji se u domeni ekološkog mišljenja počinju sve više propitivati i provjeravati. I Konferencija u Rio pokazala je prave interese razvijenog Sjevera i mnogih interesnih razlika Juga. Dok neke nerazvijene zemlje popuštaju razvijenima, pa se ove brže industrijaliziraju, druge ostaju mnogo upornije na svojim pozicijama, ali zato industrijski zaostali i siromašniji.

Vrlo su poučni neki njegovi navodi, kao na primjer onaj da bi se dogodila prava katastrofa ako bi svaki Kinez kupio moped, jer bi se problem staklenika povećao za 70% (104). Kao i mnogi drugi autori, napominje da su vremena »beskonačnog planeta Zemlje nepovratno prošla« (110).

Razvitak je moguć jedino ukoliko je podnošljiv za biosferu a solidaran za ljude. Preduvjet za to zajedničko je reguliranje »koje će svakom pojedincu jamčiti pravo na težnju za srećom da pri tom egzistencijalno pravo divljih živućih vrsta i budućih generacija ne bude stavljeno u pitanje«. Nasuprot tome, najbogatiji mogu ekološkim ratom pokušati zadržati svoje privilegije nasuprot onima kojima sudbina nije naklonjena. Ekološki rat je počeo i može trajati četrdesetak godina. To je inače vrijeme na koje mnogi autori upozoravaju kao na granicu naših civilizacijskih neodgovornosti. U Riu se otkrilo i ono što je prikrivao rat u Zaljevu.

Zanimljiva je konstatacija o odnosu razvijenih i nerazvijenih, upravo preko jedne usporedbe. Industrijske zemlje, naime, prodaju tehnologiju kao i hibride nerazvijenim zemljama. NGO također upozorava da se razvijeni ponašaju kao da »geni iz divljine, iz tradicionalne kulture, ne koštaju, a geni iz laboratorija moraju biti plaćeni«.

Za promjenu stanja u svijetu, čiji su geopolitički interesi danas postali izraz ekoloških interesa, autor postavlja pitanje: »je li Sjever u položaju dovesti u pitanje svoj razvojni model? Hoće li on prihvatiti da pomogne Jugu u ostvarivanju podnošljivog razvoja?« (117).

Knjiga u bitnim spoznajama ne donosi nešto potpuno novo, ali je interesantna upravo po tome što, ne samo u simboličkom predstavljanju triju gradova kao prostora suvremenih događanja svjetske politike, nego i u njezinoj realnosti, kombinira »klasične« sukobe interesa svjetskih velesila u jednom novom – ekološkom okružju, usmjeravajući naše misli na skorbu (po mnogima vrlo neizvjesnu) sutrašnjicu u rizičnoj realnosti početka globalnog ekološkog rata za kojeg neki kažu da je to sukob oko posljednjih rezervi. Vrijedi pročitati ovu knjigu.

Ivan Cifrić

Carl Boggs

### INTELLECTUALS AND THE CRISIS OF MODERNITY

State University of New York Press,  
Albany, 1993, 216 str.

Društvena uloga, funkcija i status intelektualaca u modernom društvu jedno je od onih »atraktivnih« analitičkih područja o kojima se rado (i strastveno–apstraktno) debatira a premalo rasuđuje na temelju ozbiljnih socioloških uvida i istraživanja. Boggsova je knjiga pokušaj da se ta diskrepancija premesti i da se »pitanje intelektualaca« problematizira u svjetlu krize modernosti. Ona polazi od zapažanja kako je posljednjih tridesetak godina izrazito poraslo zanimanje za »ulogu popularne kulture i ideologije u društvenim promjenama« te da je to »nužno« moralo dovesti do preispitivanja »fenomena intelektualaca«, osobito u industrijski razvijenim zemljama. To je preispitivanje potaknuto i notornom činjenicom da znanje, informacija i komunikacija tvore »vitalnu sastavnicu struktura moći, klasnih odnosa i svakodnevnog života u modernom društvu« te da je »intelektualni kapital« postao bitnim faktorom razvoja u svim dijelovima svijeta, »od Europe do Japana, od Sjeverne Amerike do Rusije«. Boggsova bi se knjiga mogla odrediti kao sociološka studija o mijenama intelektualnog djelovanja tijekom modernizacije, što znači da ona zahvaća razdoblje od dva stoljeća, ali naglasak stavlja na preobrazbe »intelektualnog kompleksa« posljednjih tridesetak godina.

Knjigu tvori šest poglavlja iz kojih je vrlo lako »otčitati« temeljnu intenciju Boggsove »sociologije intelektualaca«: *Intelektualci, politika i teorija, Predindustrijsko društvo i izvori jakobinizma, Modernost i preobrazba intelektualaca, Intelektualci i marksistička tradicija, Sveučilište, modernost i širenje tehnokratskog diskursa, Kri-za modernosti: tehnokratski, kritički i dru-*